

ABE
BONNEMA 2019
ARCHITECTUUR **PRIJS**

Juryrapport Abe Bonnema Architectuurprijs 2019

27 november 2019

Samenstelling jury

Het Bestuur van de ir. Abe Bonnema Stichting stelt voor elke editie van de Abe Bonnema Prijs een onafhankelijke, deskundige jury samen. Om een zekere continuïteit in de beoordeling te borgen zijn in 2019 drie leden herbenoemd. Daarnaast zijn drie nieuwe leden aangetreden. De jury voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2019 kent de volgende samenstelling:

- Josja van der Veer (voorzitter)
- Saskia Bak
- Jan Nauta
- Petra Brouwer
- Michiel Riedijk
- Dick van Wageningen

Marc A. Visser treedt namens de ir. Abe Bonnema Stichting op als secretaris van de jury (zonder stemrecht).

Werkwijze

De jury is na een schriftelijke voorbereiding drie keer bijeengewees. Tijdens de eerste bijeenkomst zijn de inzendingen aan de formele criteria uit het reglement getoetst. Naast het hanteren van de beoordelingscriteria uit het reglement heeft de jury gebruikgemaakt van de mogelijkheid om op basis van het jaarthema aanvullende aspecten te benoemen die van belang worden geacht bij de beoordeling. Na een algemene beschouwing over het niveau van de inzendingen en na een aantal beoordelingsrondes is een voorselectie gemaakt van acht inzendingen. Gedurende twee excursiedagen zijn de acht geselecteerde projecten bezocht, waarbij ter plaatse toelichting werd verschaft door de architecten. Tijdens het slotberaad zijn vier inzendingen genomineerd. Op basis van de conclusies uit het slotberaad heeft de jury unaniem de winnende inzending voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2019 aangewezen. Ten slotte is het juryrapport met de conclusies en aanbevelingen opgesteld en na instemming door de volledige jury vastgesteld.

Formele toetsing

Tijdens de eerste zitting is geïnventariseerd of juryleden enige betrokkenheid hebben bij één of meerdere inzendingen. Dit blijkt niet het geval en brengt de onafhankelijke oordeelsvorming niet in gevaar. Op eigen verzoek onthoudt één van de juryleden zich van stemming over één inzending¹. Voor de prijs komen gebouwen in aanmerking die in Nederland zijn opgeleverd in 2017 of 2018. Getoetst aan ontvankelijkheidseisen en aan de formele criteria vallen er geen inzendingen af. Wel blijkt dat twee inzendingen hetzelfde gebouw tot onderwerp hebben. Op verzoek van de jury wordt daarvan door de twee betrokken architecten één gecombineerde inzending gemaakt, zonder inhoudelijke wijzigingen. Daarop besluit de jury dat de gecombineerde inzending ontvankelijk is.

Karakteristiek van de inzendingen

Op het secretariaat van de Abe Bonnema Prijs is een recordaantal van 61 inzendingen ontvangen. Het verheugt de jury dat de belangstelling voor deze architectuurprijs is toegenomen en dat zich onder de inzenders een groot aantal gerenommeerde Nederlandse architectenbureaus bevindt.

¹ Saskia Bak is betrokken bij de uitbreiding van Museum Arnhem waarvan Benthem Crouwel de architect is.

Twee jaar geleden werd geconstateerd dat de grote (top)bureaus helaas ontbraken bij de inzendingen. Die zijn er nu (gelukkig) wel.

Het kwaliteitsniveau van de inzendingen is over het algemeen hoog. De jury heeft met veel plezier de inzendingen bekeken en spreekt van een rijke oogst. Ook is er waardering voor de schitterende architectuurfotografie. Veel toelichtende teksten zijn daarentegen nogal vaag en hoogdravend; bureaus zouden daar meer aandacht aan moeten besteden, bijvoorbeeld door daarvoor een architectuurhistoricus in te huren.

De jury ziet bij de inzendingen een aantal overkoepelende maatschappelijke thema's en aspecten van duurzame ontwikkeling regelmatig terugkeren:

- Zorgvuldige relatie tussen gebouw en landschap
- Bijdrage aan de transformatie van een gebied
- Bijdrage aan de gemeenschap (zeker bij openbare/culturele gebouwen)
- Flexibiliteit/organische groei/adaptief vermogen
- Vakmanschap/aandacht voor materialen en het maakproces
- Circulariteit, tijdelijkheid, betaalbaarheid

Ook dit jaar blijkt weer hoe essentieel het is voor de jury om de gerealiseerde projecten te bezoeken en ter plekke toelichting te krijgen van de architecten.

Beoordelingscriteria

De jury van de Abe Bonnema Architectuurprijs heeft de inzendingen beoordeeld op basis van het door het bestuur vastgestelde reglement. De prijs is bestemd voor de architect van een gebouw dat in de afgelopen twee jaar (2017/2018) in Nederland is opgeleverd en dat naar het oordeel van een onafhankelijke, deskundige jury een prestatie is van uitzonderlijke, hoogwaardige architectonische kwaliteit, die toekomstige generaties inspireert en die tot voorbeeld strekt.

De criteria functionele kwaliteit (gebruikswaarde), architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit (belevingswaarde) en bijdrage aan duurzame ontwikkeling (toekomstwaarde) bieden een goed kader voor de beoordeling van de inzendingen. Tijdens het juryoverleg kregen de algemene criteria een meer concrete betekenis en vonden bespiegelingen plaats op het vak van de architect, het belang van goed opdrachtgeverschap, de innovatiekracht van de projecten en hun betekenis voor de maatschappij, de omgeving en de gebruikers.

Op basis van het jaarthema 'betekenis' heeft de jury eigen accenten gezet. Het thema 'betekenis' is voor de jury goed hanteerbaar. Maar het valt de jury op dat het begrip 'betekenis voor de omgeving' in de begeleidende projectteksten door haast niemand is ingekopt. Terwijl elke interventie, of dat nu in een stedelijke omgeving of in een landschap is, toch ook gericht zou moeten zijn op het creëren van meerwaarde op die plek. Het lijkt de inzenders aan zelfreflectie te ontbreken, of durven architecten misschien niet meer te zeggen wat de bredere betekenis van hun project is?

Samenvattend komt uit de discussie tussen de juryleden naar voren dat een synoniem voor het woord betekenis, namelijk het Engelse woord IMPACT (invloed, uitwerking, draagwijdte, inwerking, weerslag) een beter handvat biedt bij de verdere beoordeling. De vraag: 'Wat is de impact van het project?' adresseert alle aspecten van de betekenis van het gebouw: voor de omgeving, voor de gebruikers, voor het milieu én voor de ontwikkeling van de Nederlandse architectuur.

De jury besluit de volgende aandachtspunten bij de beoordeling te betrekken:

- impact
- ontwerpplezier
- schoonheid
- vakmanschap
- complexiteit

Observaties

De wereld is veranderd en dit raakt ook de architectuurdiscipline. Er dienen zich nieuwe opgaven van betekenis aan, die in alle categorieën bouwwerken te vinden zijn. Het is interessant om te zien dat er (weer) geëxperimenteerd wordt met nieuwe typologieën in de woningbouw. Indrukwekkend zijn volgens de jury de nieuwe studie- en werkgebouwen, cultuurgebouwen en archiefgebouwen, zowel voor data, historische documenten als voor kunstobjecten. In die laatste categorie valt op dat de opdracht nogal eens behelst: maak een gebouw zonder ramen!

Het datacenter AM4 is daar een evident voorbeeld van, maar ook het stadsarchief van Delft bestaat in hoofdzaak uit gesloten gevels. De jury acht dit project vermeldenswaardig omdat het stadsarchief paradoxaal genoeg op een bedrijventerrein ligt, in de nabij gelegen gemeente Den Hoorn, tussen non-descripte industriële dozenarchitectuur. Je zou denken dat het geheugen en de geschiedenis van Delft belangrijk zijn en een bereikbare plek in de stad verdienen. Architect Jan Peter Wingerder van WINHOV heeft voor het archiefgebouw een intrigerende metselwerkgevel ontworpen, die refereert aan de kunst van Delftenaar Jan Schoonhoven en die juist in de binnenstad van Delft niet had misstaan.

Het Nieuwe Werken gestalte geven rekent de jury ook tot een van de nieuwe opgaven met een niet te onderschatten moeilijkheidsgraad. Eén zo'n opgave is het voormalige ministerie van VROM van Jan Hoogstad in Den Haag, waar het om de transformatie gaat van een gebouw met een achterhaald en dwingend concept. De jury vindt het bijzonder knap hoe Ellen van Loon van OMA in een in alle opzichten complexe situatie (de contractvorm, het ontbreken van een gebruiker, de hoge veiligheidseisen, de stedelijke schaal en context) de transitie naar een nieuw werkgebouw heeft gerealiseerd, door het een nieuwe structuur te geven.

In de categorie cultuurgebouwen zijn volgens de jury de LocHal in Tilburg door Civic Architects en Muis Sacrum in Arnhem door Van Dongen Koschuch Architects het vermelden waard. De tot publieke stadshal herbestede locomotiefwerkplaats is van betekenis als het nieuwe hart van de Tilburgse Spoorzone. De uitbreiding van Muis Sacrum met een extra concertzaal is van grote architectonische kwaliteit en versterkt het monument als cultureel baken in de stad.

Het verheugt de jury dat opdrachtgevers in de woningbouwsector architecten weer ruimte bieden voor het ontwikkelen van nieuwe typologieën. Uiteindelijk heeft de jury slechts één woningbouwproject genomineerd. Maar er zijn meer woningbouwprojecten het vermelden waard, zoals het project Klencke/Terras op Zuid in Buitenveldert door Kamiel Klaasse en het Tuinhuis in Almere door architectenbureau korth tielens. De jury kijkt uit naar nog meer architectonische zorgvuldigheid en vernieuwing in de woningbouw, een categorie die gerekend kan worden tot een van de meest urgente opgaven van deze tijd.

NOMINATIE

CUBE - Onderwijs- en Zelfstudiecentrum
Kees Kaan (KAAN ARCHITECTEN)

De jury heeft grote waardering voor het onderwijsgebouw CUBE op de Tilburgse universiteitscampus, een ontwerp van KAAAN Architecten. Het gebouw is trefzeker in het orthogonale stelsel van de campus gepositioneerd en spiegelt zich zowel ruimtelijk als qua architectonische compositie aan het Cobbenhagen-gebouw. Aan de ene kant heeft de architect het gebouw gekoppeld aan het routestelsel van de campus, aan de andere kant presenteert het gebouw zich als een vrijstaand object in een boslandschap, als de directe omgeving van het gebouw eenmaal klaar is.

CUBE onderscheidt zich van reguliere onderwijsgebouwen door het samenspel van functionaliteit en ruimtelijke belevingswaarde. Het gebouw biedt prettige onderwijsruimten met een goede akoestiek, een grote verscheidenheid aan studieplekken en voorzieningen. De transparante gevels en de vides in CUBE maken dat de onderwijsruimten baden in het licht en door het zicht op bos en bomen een aangename sfeer bieden. Hiermee breekt Kees Kaan met de typologie van dichte collegezalen.

Een goede vondst vindt de jury de verdiepte aanleg van het auditorium. Daardoor is de hoogte van het totale volume beperkt gebleven en is er sprake van optimale transparantie en overzicht over het studieplein op het entreeniveau. De gemaakte keuzes voor symmetrie, compositie, verhoudingen en de materialisatie in staal, glas, beton zijn uitermate scherp en elegant. In het gebouw heeft de architect een ontspannen, ongedwongen sfeer weten te realiseren, mede door de ruime verdiepingshoogte, de transparantie en het min of meer industriële materiaalgebruik.

Indrukwekkend vindt de jury de analytische studie van het gebouw met representatieve functies van Jos Bedaux, de zoektocht en geslaagde vertaling daarvan naar een analoge typologie, op basis van een volstrekt ander programma. Ontwerp plezier spat van deze experimentele studie af. CUBE voegt nieuw repertoire toe aan deze campus met een sterke architectonische traditie.

NOMINATIE

Intense laagbouw Spijkerkwartier
Oliver Thill (ATELIER KEMPE THILL)

De jury is gecharmeerd door de compacte laagbouw van Oliver Thill in het Arnhemse Spijkerkwartier en beschouwt het ontwerp als een moedig experiment om af te wijken van de standaardoplossingen die op veel plaatsen in Nederland de boventoon voeren. De nominatie van dit project staat symbool voor een aantal vergelijkbare ingezonden woningbouwprojecten, waarbij ook sprake is van typologische vernieuwing. Dit project stijgt daarboven uit door het hoge kwaliteitsniveau.

De sympathiek ogende witte blokjes met steegjes en patio's bieden een verrassende nieuwe dynamiek in de wijk. Op tal van niveaus levert het project een positieve uitstraling: naast de patio's als verlengstuk van de woning is ook de invulling van de semi-openbare ruimte van hoge kwaliteit. Het resultaat is van grote betekenis voor de levendigheid in de buurt. De stedenbouwkundige verkaveling is eigenzinnig en letterlijk dwars. Dankzij de grote overspanningen zijn verschillende flexibele indelingen van de plattegronden mogelijk, hetgeen de bewoners veel keuzevrijheid heeft gegeven voor een optimaal wooncomfort. De patio's voegen nog een extra 'buitenkamer' toe aan de royale huizen.

Op de aspecten van duurzame ontwikkeling scoort het project hoog. De gekozen opzet met vrijwel dichte noordgevels, volledig glazen zuidgevels en vides is vanuit energetisch oogpunt ideaal. Met de

compacte opzet wordt volgens de jury wel de grens opgezocht wat betreft de privacy voor bewoners. Wegen de voordelen van deze manier van wonen daar voldoende tegen op?

De materiaalbeheersing en detaillering zijn van een zeer hoog niveau. Voor het contrastrijke lichtkleurige metselwerk is een speciaal verband toegepast en ook andere details zijn voortreffelijk uitgewerkt. Dat draagt er mede toe bij dat het geheel een haast on-Nederlandse allure heeft gekregen. Voor seriematige woningbouw in de 19e- en vroeg 20ste-eeuwse wijken, vindt de jury dit een zeer geslaagd typologisch experiment, dat zich zowel onderscheidt als invoegt in de bestaande wijk. Gelet op de actualiteit van de opgave draagt de compacte laagbouw in het Spijkerkwartier op voorbeeldige wijze bij aan de vernieuwing van de architectuur.

NOMINATIE

AM4

Joost Vos (BENTHEM CROUWEL ARCHITECTS)

Voor de juryleden ging een wereld open tijdens het bezoek aan het datacenter AM4. Het gebouw naar ontwerp van Benthem Crouwel behoort tot een ongekende typologie in de architectuur, wat AM4 maatschappelijke impact en relevantie geeft. De opdrachtgever is een enthousiaste pionier met lef. Het is lovenswaardig dat hij de opdracht aan architecten heeft gegund en dat het ontwerp niet is overgelaten aan ingenieurs zoals tot dusver gebruikelijk is. Het is immers een gebouwtype dat geoptimaliseerd is voor servers en (koel)machines en niet zozeer voor mensen. Dat is volgens de jury hier ook af te lezen aan het merendeels industriële karakter en deels 'corporate style' interieur en aan de onvoltooide inrichting van de directe omgeving van het gebouw.

De jury vindt het lastig om dit type gebouw te evalueren. We missen in feite het vocabulaire om dit soort gebouwen te beschrijven. Nieuw feit is bijvoorbeeld dat datacentra bij voorkeur verbonden worden aan plekken met een hoge dichtheid, zo dicht mogelijk bij het meest intensieve gebruik van data zoals hier door universitaire rekencentra en laboratoria.

Het stedenbouwkundig concept voor het Science Park is gericht op het faciliteren van kennisuitwisseling en op de ontmoeting van mensen. Hoe integreer je daar een programma in, dat in verband met zware beveiligingseisen van een slotgracht is voorzien en dan ook nog in een gebouw zonder ramen? De integrale combinatie van vraagstukken is volgens de jury op vele fronten knap opgelost en met ontwerplezier tegemoet getreden. De toren van AM4 is van een opmerkelijke elegante schoonheid, die onder verschillende weersomstandigheden steeds een ander beeld oproept. Hij levert een iconisch beeld op vanaf de ringweg A10 en draagt bij aan de nieuwe skyline van Amsterdam.

Dat al in het ontwerp rekening gehouden is met een mogelijke toekomstige transformatie naar een andere functie geeft blijk van visie en engagement. Naast de grootstedelijke impact levert AM4 via de afgifte van restwarmte aan de omgeving ook een maatschappelijke bijdrage. De goede samenwerking tussen opdrachtgever en architect waardeert de jury zeer. AM4 op het Science Park wordt door de jury beschouwd als een ontwerp van hoge architectonische kwaliteit.

WINNAAR

Restauratie, uitbreiding en interieurontwerp van Museum de Lakenhal
Happel Cornelisse Verhoeven Architects (HCVA)

De jury is buitengewoon onder de indruk van de wijze waarop door Happel Cornelisse Verhoeven het complexe ensemble van historische monumenten uit diverse periodes opnieuw is geordend en is aangevuld met een karakteristiek eigentijds gebouw. Het resultaat is van een niveau dat je in Europa soms tegenkomt, maar in Nederland zelden ziet. Op sublieme wijze heeft de hybride museumcollectie een nieuwe plek gekregen, waarbij de Lakenhal als historische monument de achtergrond voor de kunstcollectie vormt, maar tegelijkertijd ook zelf als collectiestuk op de voorgrond treedt.

Door met chirurgische precisie te werk te gaan zijn architectonische schatten opnieuw blootgelegd, schoongepoetst, aangevuld en is het ensemble voorzien van een comfortabele, eigentijdse bekroning. Bijzonder is dat het nieuwe museum een gebouwensemble is zonder achterkant. De stedenbouwkundige en architectonische functionaliteit van het museum zijn sterk verbeterd voor bezoekers, medewerkers en voor logistieke zaken. Het centraal gelegen, met glas overdekte atrium biedt de bezoekers meerdere keuzes en levert een bijzondere vorm van routing door het gebouw op.

Dankzij het stellen van de juiste prioriteiten bewerkstelligen de architecten optimale impact. Zij vonden de juiste ingetogen toonzetting voor het gehele gebouw en besteedden speciale aandacht aan de verbijzonderingen. Er is een harmonieus geheel met mooie verhoudingen ontstaan door de precisie in afstemming van oud en nieuw, ook in constructie en installaties.

Meesterlijk noemt de jury de beheersing van alle aspecten van de opgave, er is sprake van balans, van stedenbouw tot detail. De inventiviteit laat zich bijvoorbeeld goed illustreren door de wijze waarop in de Lakenhal, ter plaatse van in de negentiende eeuw aangebrachte halfronde sparingen, nieuwe deuropeningen van kleiner - historisch - formaat zijn teruggebracht, terwijl de resterende loze ruimte is benut voor de plaatsing van installatietechnische voorzieningen. Verdekt in de oorspronkelijke doorgang zijn uiterst vernuftige draaibare delen gemaakt voor de verplaatsing van grote kunstwerken naar andere museumzalen. De keuze om de trap een andere positie in het gebouw te geven is een ijzersterke ingreep. Het nieuwe werkgebouw met een in het oog springende gevel aan de Lammermarkt, biedt een uitermate prettig werkklimaat, met werkkamers rondom een vide, en zelfs hier speciaal ontworpen interieurelementen.

Museum De Lakenhal getuigt van een voortreffelijke samenwerking van de architecten met de opdrachtgever, conservatoren, medewerkers én met de uitvoerende bouwers, zoals metselaars en timmerlieden. Het relatief jonge architectenbureau heeft steeds op het juiste moment de juiste expertise aan boord genomen.

De inschakeling van de Britse restauratiearchitect Julian Harrap is in dat opzicht een gouden greep geweest. Op elk ontwerpvragestuk is grondig gestudeerd en daarvoor is telkens de essentie benoemd en een uitermate zorgvuldige en adequate oplossing gevonden.

De schoonheid, het getoonde vakmanschap en ontwerplezier zijn van grote betekenis voor de Nederlandse architectuur. Het laatste oordeel volgens de jury luidt: de integrale vernieuwing van Museum de Lakenhal is een prestatie van zeer uitzonderlijke, hoogwaardige architectonische kwaliteit, die toekomstige generaties inspireert en die tot voorbeeld strekt.

Conclusie

Unaniem draagt de jury Happel Cornelisse Verhoeven voor als winnaar van de Abe Bonnema Architectuurprijs 2019.